

Liisa-Ly Pakosta
Justiits- ja Digiministeerium
info@justdigi.ee

Teie 15.01.2026 nr 8-1/343-1
Meie 27.01.2026 nr 6-3/26-101-4

Tartu Maakohtu arvamus kohtute seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (kohtukorralduse muudatused) eelnõu kohta

Tartu Maakohus tänab võimaluse eest eelnõu kohta arvamust avaldada.

Järgnevalt toon ära Tartu Maakohtu kohtunike arvamused eelnõule.

Tervitatav on, et arvamuse andmiseks esitatud eelnõus on loobutud kohtute ühendamise plaanist, millega tegelemine viimase poole aasta jooksul on kulutanud hulgaliselt töötunde, mida oleks saanud kasutada sisulise töö tegemiseks, ning tekitas lisatressi ja ärevust.

Samas on eelnõu koostajad suutnud eelnõusse lisada tarbetu ja segadust tekitava § 2¹. Tegemist on menetlusõiguse küsimusega, mis tuleb lahendada menetlusseadustikes. Rõhutada tuleb ka varem korduvalt esile toodut, et asjade läbi vaatamise kiirus ei sõltu tihti kohtunikust. Peamiseks kiirust mõjutavaks teguriks on ebamõistlik töökoormus, millele ei ole juba pikemat aega lahendust pakutud ega püütud olukorda leevendada.

Samuti mõjutavad menetluste kestust suures osas menetlusosaliste tegevused: menetlusosalised on kadunud või mingil põhjusel hõivatud (teised menetlused, haigused jne), menetluses on suurem arv osalisi, kelle leidmine ja neilt seisukoha saamine võtab aega; menetlusedokumendid on koostatud nii halvasti, et võib kuluda arvestatav aeg, et kohus saaks oma lauale dokumendi, mida ka sisuliselt menetleda saab; keerukamate asjade puhul esitatakse taotlusi ekspertiisideks (eksperte pole Eestis just ülemäära ja kuna osade pädevus on kaheldav (järelevalvet aga keegi ei teosta), on head eksperdid ülekoormatud), vaatlusteks, tõendite kogumiseks välismaalt jne, mis kõik võtavad aega ja nende toimingute kestust ei saa kuidagi mõjutada kohtunik. Tuleb märkida, et üle 40 nädala on kohtutes menetluses siiski väike osa tsiviilasju. Pakutud tähtja rakendamise korral on mitmeid ohte, millele eelnõu koostajad ei ole ilmselt mõelnud:

- 1) kui peab hakkama kiiresti menetlema neid keerukamaid asju, mis kohtutes tavaliselt pikemalt menetluses on, kannatavad selle all asjad, mis praegu kiiremini menetletud saavad (näiteks lastega seotud asjad), sest kõikide asjade kiirkorras menetlemiseks ei ole kohtutel lihtsalt inim- ja ajalist ressursi - kokkuvõtvalt tõuseb keskmine menetlustähtaeg;
- 2) hakatakse otsima võimalusi menetluste peatamiseks, et mahtuda üheksa kuu piiri sisse;
- 3) kui mõni menetlus kestab üle üheksa kuu, siis võivad menetlusosalised esitada täiendavaid nõudmisi või kaebusi, mille lahendamisele kulub see aeg, mida võiks kasutada kohtuasja sisuliseks lahendamiseks - jällegi pikeneb üldine keskmine menetlusaeg.

Juhul, kui § 2¹ on siiski plaanis jõustada, tuleks seadust täiendada ka § 6 osas ja määrata, et kuigi kohtunik korraldab oma tööaega iseseisvalt, tuleks lisada, et kohtuniku tööaeg on 40 tundi nädalas. Praegu ei ole kohtuniku tööaeg paraku sätestatud mitte üheski õigusaktis ja on ekslik arvamus, et töö iseseisva korraldamise all võib kohtunikelt nõuda ka 60 töötundi nädalas.

Eelnõu kaaskirjas tuuakse positiivsena välja, et kohtute nõukogu koosseisu on üks Riigikohtu liige asendatud Justiits- ja Digiministeeriumi kantsleriga (§ 40¹ lg 1 p 7). Nimetatud muudatuse näitamine positiivsena on seletuskirjas sisustamata. Ministeeriumi kaks kohta nõukogus on ebavajalik olukorras, kus ministeerium enam kohtute haldusküsimustega ei tegele. § 40¹ lg 1 p 8 kohaselt on nõukogus nagunii juba valdkonna eest vastutav minister või tema esindaja, kelleks võib olla ka kantsler.

Viimati mainitud kontekstis pole § 43¹ lg 4 alusel selge, milline roll ja vastutus on justiits- ja digiministeeriumil ja kuhu ning millise õigusakti alusel liiguvad riigieelarvest välja makstavad rahad. Seaduseelnõu järgi ei saa justiits- ja digiministrit enam nimetada valduskonna eest vastutavaks ministriks, kuna tal kaob kohtutega igasugune seos peale nõuandva rolli.

Jätakuvalt on nõukogus vaid viis I ja II astme kohtunikku (+ RK esimees) ja samas 5 muud liiget, seega ei ole kohtunikud nõukogus piisavalt esindatud. Ettepanek on anda täiendavalt üks nõukogu kohtu I astme (sh halduskohus) kohtunikele. Praeguse variandi kohaselt on esimese astme (sh halduskohtu) kohtunikud nõukogus liialt vähe esindatud: I astme 190 kohtuniku kohta on nõukogus kolm kohta, s.o 1 koht 63,3 kohtuniku kohta. Samas II astmes on 46 kohtunikku ja kaks kohta, ehk et koht 23 kohtuniku kohta. Arvesse tuleb võtta, et kogu kohtupidamise põhiraskus (asjade maht) lasub I astme kohtutel, seega on nende kaal kogu õigusmõistmises suurem, mistõttu tuleks tagada ka I astme suurem esindatus nõukogus. See tagaks paremini ka nõude, et nõukogus on ülekaalus kohtunikud: sel juhul 6 (+1) vs 4. Nõukogus liikmete valiku kriteeriumid (§ 40¹ lg 2) on hea idee, kuid üks täiendav koht võiks siis olla valdkonna vaba, kuid mitte samast kohtust.

Eelnõuga soovitakse piirata kohtunike enesemääramist ja sõltumatust vähendades kohtute üldkogu pädevust. Praegu kinnitab tööjaotusplaani kohtu üldkogu. See tähendab, et kõigi kohtunike soovidega arvestatakse ning asjad saavad jagatud kõige mõistlikumal viisil. Üldkogu pädevuse vähendamine ei ole millegagi õigustatud ega põhjendatud, kõik toimib. Kui tööjaotuskava ja spetsialiseerumist hakkavad otsustama vaid eestseisused, võib tekkida olukord, et kohtunikud ei saa neis küsimustes kaasa rääkida. Liiasi on eestseisuses jällegi liialt vähe kohtunike endi poolt valitud esindajaid - sama palju kui nimetatavaid. See aga vähendab jällegi kohtunike sõltumatust - on võimalik, et valitud esindajad jäävad vähemusse ega suuda esindada neid valinud kohtunike soovi.

Ehk et eestseisuse loomise eesmärk ei ole arusaadav (§ 36¹ ja § 36²). Eestseisuse tekitamine esimehe ja osakonnajuhatajate kõrvale ei muuda juhtimist selgemaks. Kui esimees ja pooled eestseisuse liikmed valib kohtute nõukogu, ei ole kohtuniku sisemine sõltumatus tagatud. Pole selge, miks peaks eestseisus tegelema näiteks ajutiste menetlusgruppide moodustamisega. Ei ole tagatud, et pooled eestseisuse liikmed oleksid süüteo- ja teine pool tsiviilkohtunikud.

Esimees + osakonnajuhatajad + eestseisus tähendaks praeguse eelnõu järgi, et Tartu Maakohtu juhtimisotsuseid teeb 1/3 kohtunikest. Ülejäänud 2/3 pädevuse vähendamine ei ole millegagi õigustatud. Kui kõigi juhtide koormust vähendada, vajab Tartu Maakohus juurde vähemalt kahte kohtunikukohta.

Mööda ei saa vaadata sellestki, et § 12 lg 4 p 4 muudab maakohtu esimehe sõltuvaks kohtute nõukogust ja võtab võimaluse seista oma kohtu huvide eest.

Keeruline on viie kohtumaja puhul luua tsiviilvaldkonnas kolme osakonda (§ 9¹ ja § 37 lg 4¹). See tähendaks, et suurt osa asju ei menetleta inimesele kõige lähemas kohtumajas.

Sundkorras spetsialiseerumine on üldse küsitav. On valdkondi, kus see on mõistlik, samas ei ole see nii väikses riigis absoluutsena mõistlik ega võimalik. Liigse spetsialiseerumisega on raskendatud töö võimalikult võrdse jagamine kohtunike vahel nii, et oleks tagatud ka menetlusosalistele võimalikult lähedane menetlus ilma lisakuludeta. Spetsialiseerumisega kaasneva võiv vajadus menetleda asja maakohtu tööpiirkonna teises servas (teises majas), toob kaasa ajalise kulu kohtunikule (ta ei tee sel ajal sisulist tööd, kui sõidab) ja lisaks ka sõidukulud. Lisaks tuleb märkida, et kohtunikud peaksid oma tööd saama teha võimalikult laiapõhjaselt, et mitte kaotada oma kvalifikatsiooni ja õigusteadmisi teistest õigusvaldkondadest. Kui mõni kohtunik lahendab 10 aastat vaid eestkoste ja perekonnaasju, võib olla äärmiselt keerukas tema ümber spetsialiseerumine näiteks üldvaldkonna asjadele siis, kui kohtus sees selline vajadus tekib. Põhjendatud on osaline spetsialiseerumine näiteks kahele valdkonnale või siis üldvaldkonnale ja sinna juurde mingile kitsamale spetsiaalvaldkonnale. Selliselt on võimalik tööd paremini jaotada ja tagada kohtumenetluse läbiviimine siiski võimalikult menetlusosaliste lähedal ja väiksemate kuludega.

Tervitatav on püüe mingilgi moel tagada kohtute koormuse ühtlustamine §-de 45⁴ ja 45⁵ kaudu.

Kindlasti ei ole kohased ja teostatavad rakendussätetes esitatud tähtjad kohtute nõukogu, kohtuhaldusteenistuse, kohtute eestseisuste moodustamiseks. Sisuliselt peaks kogu reform olema lõpetatud 2026 lõpuks, samas ei ole eelnõu veel saanud isegi valitsuse heakskiitu ja see peab läbima ka Riigikogu menetluse. Kohtute Nõukogu liikmeid saavad kohtunikud valida aga kohtunike täiskogul, mis on toimunud juuni alguses ja kandidaadid tuleb esitada eeldatavalt maikuus. Et see saaks toimuda, on eelnõu vastu võtmiseks aega 3,5 kuud. 1. juulil 2026 tööd alustav kohtute nõukogu peaks olema kehtestanud tööjaotusplaani koostamise täpsemad alused (§ 37 lg 4¹) hiljemalt 2026 oktoobriks, et eestseisus saaks hakata nende juhiste alusel tööjaotusplaani koostama. Seejuures peab eestseisus paralleelselt tööjaotusplaani koostamisega suutma vähem kui kahe kuuga ära otsustama, kuidas kohtunikud alates 1. jaanuarist 2027 osakondadesse jagunevad/spetsialiseeruvad, sest see on omakorda tööjaotusplaani alus. Samas peab olema kohtute nõukogu ja iga kohtu üldkogu olema valinud 1. oktoobriks 2026 ka need eestseisuse liikmed.

Samuti peaks kohtute nõukogu määrama kohtuhaldusteenistuse struktuuri ja koosseisu (§ 42 lg 3), mis peab olema otsustatud 1. septembriks 2026 – s.o kahe kuu jooksul ja seda suveajal, kui on valdav puhkuste periood. Ka kohtuhaldusteenistuse direktor peaks olema nimetatud 1. septembriks. Seejuures on vajalik korraldada avalik konkurss, kus võimalikud kandideerijad veel tegelikult ei tea täpselt ei oma ja ka teenistuse ülesandeid, struktuuri ja võimalusi. Kokkuvõttes on kogu reform ajaliselt teostamatu.

Täiesti selgusetu on nii eelnõu kui ka sellele lisatud seletuskirja pinnalt, kuidas täpselt hakkab edaspidi kohtute rahastamine toimuma. Selline teadmatus toob paratamatult kaasa õigusemõistmise korrakohase toimimise ebamäärasuse.

Tartu Maakohus teeb ettepaneku jätkata eelnõu number 632 menetlemist, tehes sellesse vajadusel muudatusi.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Marek Vahing
kohtu esimees